

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmena • Ombudsperson Institution

Priština, 6.mart 2017.g.

**IZVEŠTAJ SA PREPORUKAMA
NACIONALNOG MEHANIZMA OMBUDSMANA
ZA SPREČAVANJE TORTURE**

u vezi sa posetom

**CENTRU ZA INTEGRACIJU I REHABILITACIJU HRONIČNIH
PSIHIJATRIJSKIH BOLESNIKA U ŠTIMLJU**

Za: G. Imet Rrahmani, ministar
Ministarstvo Zdravlja

G. Curr Gjocaj, Generalni direktor
Univerzitetske kliničko-bolničke službe Kosova
G. Miftar Zeneli, direktor
Centar za integraciju i rehabilitaciju hronično prisijatrijskih bolesnika
(CIRHPB) u Štimlju

G. Naim Ismajli, predsednik
Opština Štimlje

Kopija za: G-đa. Lirije Kajtazi, predsednica
Komisija za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije

U skladu sa članom 135, stav 3. Ustava Republike Kosovo i članom 17. Zakona 05/L-019 Zakona o Ombudsmanu, Nacionalni ehanizam Ombudsmena za sprečavanje sorture posetio je Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju(CIRHPB)

Datumi posete i sastav grupe za monitoring

1. U skladu sa članom 17. Zakona o Ombudsmanu br. 05/L-019, Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture (u daljem tekstu "NMST"), Ombudsmana dana 26. juna 2016.godine i 13. decembra 2016.godine, posetio je Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlju. Grupa za monitoring se sastojala od jednog pravnika, jedne lekarke i psihologa.

Kratki istorijat institucije

2. Centar za integraciju i rehabilitaciju hroničnih psihijatrijskih bolesnika u Štimlje (CIRHPB), je Institucija u okviru Univerzitetsko bolničke i kliničke službe Kosova (UBKSK), koja pruža usluge 24 časova dnevno.. Osnovan je u 2006 godini, ima površinu od 3270m², 4 odeljenja (A1-A4) sa ukupno 48 soba, kapacitetom do 80 ležajeva.

Opšti opis institucije

3. CIRHPB je institucija otvorenog tipa, rezidenti ovog centra su uglavnom dijagnostifikovani psihotičnim poremećajima, kao *Schizophreniae*. Ukupno je bilo 63 rezidenata, od kojih 36 muškarca i 27 žena, prosečne starosti do oko 54 godina, bilo je rezidenata različitih nacionalnosti: 43 Albanaca, 8 Srba, 5 Aškalija, 1 Makedonac i 2 Muslimana.
4. Osoblje CIRHPB-a se sastoi od 39 lica, među kojima su: 1 psihijatar koji je ujedno i direktor institucije, 9 medicinskih sestara, 12 medicinskih tehničara, jedan socijalni radnik, pet zaposlenih u kuhinji, kao i ostatak u tehničkim službama, obezbeđenje itd.

Relevantno zakonodavstvo

5. Prvi Zakon o Mentalnom Zdravlju, br 05/L-025 koji je stupio na snagu u decembru 2015. godine, ima za cilj zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja, sprečavanje problema koja su vezana sa njim, garantovanje prava i poboljšanje kvaliteta života za osobe sa mentalnim poremećajima. Član 18. paragraf 2, predviđa donošenje podzakonskih akata za tretman rezidenata koji su smešteni u institucijama socijalne nege¹. Takođe, član 34. Zakona o Mentalnom Zdravlju predviđa usvajanje podzakonskih akata koji treba da budu u skladu sa ovim zakonom². Do sada nije usvojen nijedan podzakonski akt.

Saradnja sa NMST-om tokom posete

6. Tokom posete NMST-a, osoblje CIRHPB-a je pružilo potpunu saradnju ekipi za monitoring. Ekipa bez kašnjenja je imala pristup svim prostorijama i omogućen im je razgovor sa nekoliko rezidenata, koji su bili svesni i koji su bili u stanju da razgovaraju sa nama, a razgovor je obavljen bez prisustva osoblja Centra.

¹ Član 18, paragraf 1 Zakona br 05/L-025 o Mentalnom Zdravlju predviđa: "Licima koja se nalaze u rezidencijalnim ustanovama socijalne zaštite pružaju se jednake usluge savetovanja, tretmana, rehabilitacije i zaštite mentalnog zdravlja, prema zdravstvenim standardima odobrenim od strane Ministarstva zdravstva. Paragraf 2 ovog zakona predviđa: "Način organizovanja i pružanje usluga propisanih u stavu 1. ovog člana utvrđuje se posebnim podzakonskim aktom predloženim od strane Ministarstva zdravlja, u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalne zaštite koje usvaja Vlada".

² Član 34.1 Zakona o Mentalnom Zdravlju: "Za sprovođenje ovog zakona, Vlada Kosova i odgovarajuća ministarstva, u roku od jedne (1) godine od dana stupanja na snagu ovog zakona, donose odgovarajuća podzakonska akta koja su predviđena ovim zakonom".

Uslovi života rezidenata i tretman

7. Centar je podeljen na 4 odeljenja (A1-A4). Na prvom spratu je odeljenje A1, koje je u prošlosti služilo kao sekcija rehabilitacije, a sada su u ovom odeljenju smešteni slučajevi koji zahtevaju povećanu pažnju, budući da su identifikovani kao slučajevi sa suicidalnim idejama, dok odeljenje A4 je samo za žene, gde su i kupatila i toaleti odvojeni shodno polu, i to olakšava mogućnost osoblju da drži rezidente pod kontrolom.

NMST pozitivno ocenjuje restrukturiranje odeljenja unutar Centra, kao i kategorizaciju rezidenata prema polu i nivou rizika, što takođe obezbeđuje bezbednost za rezidente.

8. Stvaranje pozitivnog terapijskog okruženja obuvata stavljanje na raspolaganje dovoljnog životnog prostora za pacijente, i uslova kao što su: osvetljenje, grejanje, odgovarajuću ventilaciju i higijena na zadovoljavajućem nivou. Tokom posete NMST-a u sobama u kojima su smešteni rezidenti, primećeno je da su uglavnom 2 do 3 ležajeva u jednoj sobi, bilo je prirodnog osvetljenja i uglavnom sobe su bile tople i čiste, i bile su u skladu sa članom 6, stav 1.10 Zakona br.05/L-025 Mentalnom Zdravlju.³
9. Prema standardima Evropskog komiteta za sprečavanje torture, treba da se posveti pažnja dekorisanju soba pacijenata i prostorija za zabavu, kako bi se pacijentima dao vizuelni podsticaj, takođe stavljanje na raspolaganje malih komoda blizu kreveta i ormara je veoma poželjno. Tokom posete NMST-a, sobama rezidenata bilo je komoda za smeštaj odeće i lične stvari, ali rezidenti nisu imali ličnu odeću i obuću, jer se ista nakon svakog pranja pomeša, , takođe nije bilo niti dekoracija za vizuelnu stimulaciju.
10. NMST je obavešten da je u ovom Centru u toku renoviranje vešarnice, koja je opremljena velikim mašinama za pranje, sušenje i peglanje odeće i posteljine.

Kuhinja

11. Tokom posete pri CIRHPB, ekipa NMST-a je posetila kuhinju gde se priprema i služi hrana. Kuhinja je bila u prizemlju, nije bilo adekvatnog osvetljenja i ventilacije, sanitarne prostorije su preblizu kuhinji, dok je čistoća bila na dobrom nivou. Tokom zadnje posete NMST primetio je da su sale za hranu, snabdevane novim stolovima i stolicama.
12. Evropski komitet za sprečavanje torture posvećuje poseban značaj hrani pacijenata, i hrana ne samo da treba da bude adekvatna u pogledu kvantiteta i kvaliteta, već i da se služi u zadovoljavajućim uslovima⁴. Tokom posete, NMST je obavešten da je centar dobro i redovno snabdevan sa hranom, i da kuhinjsko osoblje poseduje sanitarne knjižice. NMST nije naišao na hranu kojoj je istekao rok. U Centru se hrana priprema prema meniju i služe se tri obroka. **NMST pozdravlja posvećenost osoblja za pažnju i higijenu u kuhinji. NMST preporučuje nadležnim organima da preduzimaju odgovarajuće mere za izgradnju nove kuhinje.**

Tretman

13. Prema Evropskom komitetu za sprečavanje torture, psihijatrijski tretman treba da se zasniva na individualiziranom pristupu, što podrazumeva izradu jednog plana lečenja za

³Član 6, stav 1.10 Zakona Br.05/L-025 o Mentalnom Zdravlju, određuje “*pravo na obezbeđenje odgovarajućih životnih, higijenskih, prehrambenih i sigurnosnih uslova*”

⁴ Norme Evropskog Komiteta za Sprečavanje Torture, Deo sa 8-og Opšteg Izveštaja

svakog pacijenta, koji treba da obuhvati aktivnosti rehabilitacije i terapijske aktivnosti, uključujući i individualnu psihoterapiju, terapiju u grupi, umetnost, pozorište, muziku i sport. Pacijenti treba da imaju redovan pristup odgovarajućim opremljenim prostorijama za zabavu i da imaju priliku da vežbaju na čist vazduh na otvorenom prostoru⁵.

14. Tokom posete NMST je obavešten da su u CIRHPB psiho-socijalne aktivnosti smanjene zbog nedostatka odeljenja za podršku ili stručnog odeljenja, gde bi mogle biti realizovane rekreativne aktivnosti. Prema osoblju Centra, jedina aktivnost koju redovno izvode su 2-3 putovanja godišnje, na primer izlazak u prirodi, šetnja u nekom turističkom mestu. NMST smatra da tretman koji se pruža rezidentima u CIRHPB uglavnom se sastoji od farmakoterapije, dok tretman efikasne psiho-socijalne rehabilitacije nedostaje. Ova situacija je rezultat nedostatka osoblja kao i okruženja za sprovođenje aktivnosti. **NMST preporučuje da se Centar u budućnosti fokusira na planiranju projekta za izgradnju profesionalne jedinice, kao i angažovanju kliničkog psihologa i jednog dodatnog socijalnog radnika.**

Zdravstvena nega

15. NMST je obavešten da se u CIRHPB pružaju redovne psihijatrijske usluge koje pruža direktor Centra koji je psihijatar po profesiji, dok po potrebi, druge zdravstvene i specijalističke usluge se pružaju od Centra porodične medicine u Štimlju, Regionalne bolnice u Uroševcu i Univerzitetskog kliničkog centra u Prištini.
16. Centar poseduje ambulantu, koja ispunjava uslove za posete psihijatra i imala je sterilizator i opremu za male hirurške intervencije ili previjanje rana.
17. NMST posetio je 4 sobe koje su unutar Centra uređene zahvaljujući donacijama, i te sobe će se koristiti za izolaciju slučajeva evidentiranih sa nekom zaraznom bolešću. NMST je obavešten da je nekim rezidentima obavljen test za tuberkulozu, takođe ekipa je obaveštena da se svake godine obavlja vakcinacija protiv gripa. **NMST preporučuje da se rezidentima ženskog roda pružaju redovne ginekološke usluge, kao i da se svima vrše redovne laboratorijske analize.**
18. Centar vodi 19 registara, kao što su registar zavisnika od droge, seksualnih zlostavljanja, telesnih povreda, samo-povređivanja, samoubistava, smrti, registar o povredama radnika prouzrokovanih od rezidenata, registar za laboratorijsku analizu, za stomatološke posete sprovedenih van Centra, registri za sterilizaciju, vakcinaciju, registar za psihijatrijske i opšte kontrole, registar za povrede i previjanje rana itd. **NMST podstiče osoblje da se u odgovarajućim registrima dotični događaji opisuju detaljnije.**

Zlostavljanje

19. Tokom posete NMST-a Centru, primećena je pozitivna atmosfera i dobri odnosi između rezidenata i osoblja. **NMST nije evidentirao nijedan slučaj torture ili zlostavljanja od strane osoblja prema osobama sa mentalnom poremećajima.**
20. Tokom kontrole registara, NMST je identifikovao veliki broj povreda rezidenata, koje su rezultat nasilja između rezidenata, samo-povređivanja i povrede od pasa lotalica koji se nalaze unutar ograde institucije. **NMST preporučuje da se preduzimaju mere za otklanjanje problema prisustva pasa lotalica u dvorištu Institucije.**

⁵ Standardi Evropskog Komiteta za Sprečavanje Torture, Deo sa 8-og Opšteg Izveštaja [CPT/Inf (98) 12]

21. Evropski komitet za sprečavanje torture navodi da je takođe neophodno imati odgovarajuće procedure za zaštitu određenih psihijatrijskih pacijenata od drugih pacijenata koji ih mogu povrediti. To, između ostalog, zahteva prisustvo adekvatnog broja osoblja tokom celog vremena, uključujući i noću i vikendom⁶. **NMST preporučuje da, pored izgradnje profesionalne jedinice, treba da se poveća i broj medicinskog osoblja, kako bi osoblje moglo da rezidente drži pod kontrolom.**

Sredstva za ograničavanje kretanja

22. Prema Evropskom komitetu za sprečavanje torture, ograničavanje uzrujanih ili nasilnih pacijenata treba da bude, koliko je to moguće, ne fizičko (na primer, verbalno uputstvo) i kada je potrebno fizičko ograničavanje, u principu ograničavanje se vrši stopiranjem rukom. Tokom posete NMST-a, intervjuisano je osoblje u vezi mera ograničenja u slučaju krize, i prema njihovim rečima, ne koristi se nijedno sredstvo ograničavanja, osim stopiranja rukom u slučaju da neko od rezidenata postaje agresivan. U tim slučajevima prikupljaju se svi dežurni službenici koji rade u noćnoj smeni, traže pomoć od psihijatra/direktora ili pozivaju hitnu pomoć. **NMST tokom posete nije zabeležio slučajevne upotrebe instrumenata fizičkog ograničavanja ili izolacije.**

Kontakti sa spoljni svetom

23. Evropski komitet za sprečavanje torture, ističe da održavanje kontakata sa spoljnim svetom je od suštinske važnosti, ne samo za sprečavanje zlostavljanja, već i sa terapeutske gledišta⁷. Tokom posete, NMST je obavešten da je u zadnje vreme povećan broj porodičnih poseta, takođe ima interesovanja i često tokom praznika ili vikendom neke rezidente uzimaju u njihovim kućama. Postoje zapisnici koji se vode od osoblja i gde se potpisuju članovi porodice kada rezident ide kući, takođe se članu porodice daje i terapija da je nose sa sobom. NMST je obavešten da su 2 rezidenata koji su bili u fazi remisije vraćeni svojim biološkim porodicama. Sve ovo je rezultat angažovanja osoblja Centra, koji održavaju kontakte sa članovima porodice, i sa Centrom za Socijalni Rad, ohrabrujući ih da dolaze češće u poseti.
24. Svaki rezident ima dosije za korišćenje penzije kojim upravlja socijalni radnik pri CIRHPB. Za korišćenje penzije, postoji komisija od tri članova koji overavaju sve kupovine i onda se rezultati overavanja stavljaju u dosijeu rezidenata.

Postupci podnošenja žalbi

25. Institucija Ombudsmana postavila je u CIRHPB kutije za žalbe, koje mogu da se otvore isključivo od strane osoblja ove institucije, što podnosiocima žalbe pruža poverljivost u podnošenju žalbe. **NMST nije primio nikada pritužbe od rezidenata ili njihovih porodica. NMST podstiče osoblje da u većoj meri obavesti članove porodice rezidenata o mogućnosti podnošenja žalbi putem kutija koje se nalaze u Centru.**

Na osnovu nalaza i zaključaka tokom posete, u skladu sa članom 135. stava 3. Ustava Republike Kosova i člana 16. stava 4. Zakona br. 05/L019 o Ombudsmanu, Ombudsman preporučuje:

⁶ Standardi Evropskog Komiteta za Sprečavanje Torture, Deo sa 8-og Opšteg Izveštaja [CPT/Inf (98) 12], *Sprečavanje zlostavljanja*, stav 30

⁷ Na istom mestu, *Garancije tokom smeštaja*, stav 54

Ministarstvu zdravlja:

- Da donese podzakonske akte u skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju.
- Da preduzme mere da se izgradi profesionalna jedinica u okviru CIRHPB.
- Da preduzima mere za izgradnju nove kuhinje
- Da angažuje u radu jednog kliničkog psihologa, i jednog dodatnog socijalnog radnika
- Da poveća broj medicinskih tehničara u ovom Centru.

Opštini Štimlja i CIRHPB

- da se preduzimaju mere za otklanjanje problema prisustva pasa lotalica u dvorištu Institucije.

Centru za Integraciju i Rehabilitaciju Hroničnih Psihijatrijskih Bolesnika u Štimlje:

- Da rezidentima pruži redovne ginekološke usluge.
- Da se rezidentima vrše redovne laboratorijske analize.

S poštovanjem,

Hilmi Jashari
Ombudsperson